

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.М. Сочинська-Сибірцева, к.е.н.

Кіровоградський національний технічний університет

У статті розглядаються тенденції розвитку трудового потенціалу в системі економічних ресурсів регіону. Характеризуються показники кількісних та якісних змін стану трудового потенціалу Кіровоградської області. Оцінюються причини і наслідки таких змін, пропонуються заходи забезпечення ефективності формування і використання трудового потенціалу регіону.

Сучасний етап розвитку регіонів України характеризується протиріччям між необхідністю соціально-економічного зростання і неможливістю прогресивних зрушень з причин погіршення кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу. Тому сьогодні виникла об'єктивна необхідність проведення оцінки рівня трудового потенціалу кожного регіону з метою активізації заходів його збереження і розвитку.

Актуальність проблеми визначила мету нашого дослідження, яка полягає у визначенні тенденцій розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області та розробці комплексу заходів щодо підвищення якості формування, ефективності використання та рівня розвитку трудового потенціалу.

У процесі дослідження необхідно враховувати цілком об'єктивні регіональні особливості.

Розглянемо ресурсний потенціал Кіровоградської області, яка за географічним положенням розташована у центральній частині України на площі 24,6 тис. км². У складі області 21 адміністративний район. На території області розташовані 4 міста обласного, 8 районного підпорядкування, 27 селищ міського типу, 376 сільських рад та 1004 сільських населених пунктів. В області, що займає 4,1% території України і проживає 1010 тис. осіб (2,2% загальної кількості населення України), виробляється 1,5% валового регіонального продукту. Питома вага області у випуску товарів і послуг України у 2010 році склала 1,4% , у валовій продукції сільського господарства - 4,2% [1].

З кількісної точки зору трудовий потенціал Кіровоградської області являє собою економічно активне населення, тобто всіх тих, хто працює або активно шукає роботу (зайняті і безробітні), включаючи осіб працездатного віку і старше працездатного віку (таблиця 1).

Відповідно даним таблиці 1, трудовий потенціал Кіровоградської області за останні

п'ять років зменшується. У 2010 році трудовий потенціал регіону нараховував 473,5 тис. осіб, що на 26,7 тис. осіб (5,3%) менше, ніж у 2006 р. За статевою структурою трудовий потенціал області має наступний вигляд: жінок - 49,2%, чоловіків - 50,8%, при чому більша частка з них проживають і працюють у містах - 62,3%, менша у сільській місцевості - 37,7% [1].

Таблиця 1

Характеристика населення Кіровоградської області за рівнем зайнятості та економічної активності (тис. осіб)

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	Динаміка 2010/2006 %
Економічно активне населення	500,2	503,2	499,2	480,3	473,5	94,7
працездатного віку	460,1	461,3	458,7	435,9	431,6	93,8
старше працездатного віку	40,1	41,9	40,5	44,4	41,9	104,5
Зайняте населення	458,9	462,4	459,1	432,7	431,2	93,9
працездатного віку	418,8	420,5	418,6	388,3	389,3	92,9
старше працездатного віку	40,1	41,9	40,5	44,4	41,9	104,5
Безробітне населення (за методологією МОП)	41,3	40,8	40,1	47,6	42,3	102,4
працездатного віку	41,3	40,8	40,1	47,6	42,3	102,4
старше працездатного віку	-	-	-	-	-	-
Економічно неактивне населення	303,7	292,7	285,6	290,0	284,8	93,8
працездатного віку	168,6	161,1	156,8	171,4	167,7	99,5
старше працездатного віку	135,1	131,6	128,8	118,6	117,1	86,7

Вікові характеристики трудового потенціалу регіону такі: серед тих, хто працює або активно шукає роботу 51% осіб мають вік від 30 до 50 років, 14% віком від 15 до 24 років, 11,0% - від 25 до 29 років, 17,7% - від 50 до 59 років, 6,4% - від 60 до 70 років.

Особливо слід відмітити зміни в структурі економічно активного населення, які, на нашу думку, зумовлені демографічними і соціально-економічними наслідками ринкових перетворень. Негативним фактом є збільшення у 1,1 рази частки осіб старше працездатного віку (з 8,0% до 8,8%). Це означає, що у 2010 році кожний 9-ий представник економічно активного населення був старше працездатного віку і вимушений працювати заради отримання коштів для існування.

До негативних змін у складі трудового потенціалу слід віднести збільшення кількості безробітних осіб (за методологією МОП) на 2,4% з 41,3 тис. осіб у 2006 р. до 42,3 тис. осіб у 2010 р. (хоча рівень безробіття у порівнянні із кризовим 2009 роком скоротився на 1,1%). Серед безробітних частка жінок складає 38,7%, чоловіків – 61,3%. Причому кожний другий

безробітний в Кіровоградській області має вік від 40 до 60 років, кожний третій - молода людина віком від 16 до 28 років.

Негативно сприймається і той факт, що питома вага осіб працездатного віку у загальній кількості економічно неактивного населення за останні п'ять років залишається стабільно високою. У загальній кількості економічно неактивного населення їхня частка за підсумками 2010 р. становить – 58,9%, хоча в абсолютному вимірі кількість залишається на рівні 2006 року і становить 167,7 тис. осіб. Таку ситуацію слід сприймати як індикатор неефективного використання трудового потенціалу цієї частини населення в реальному секторі економіки. Про це свідчить стрімке зменшення в Кіровоградській області кількості найманих працівників підприємств, установ, організацій.

За статистичними даними середньорічна кількість найманих працівників, у порівнянні з 2006 р. зменшилася на 39,4 тис. осіб (13,7%). Розподіл найманих працівників за видами економічної діяльності здійснювався під впливом структурних змін, що відбувалися в економіці області.

Рівень зайнятості населення характеризується негативною динамікою, у 2010р. він становив 56,9% проти 58,5% у 2008р. Результати розподілу зайнятого населення Кіровоградської області за видами економічної діяльності представлені у таблиці 2.

Результати оцінки співвідношення зайнятості населення по галузях доводять, що структурні зміни в економіці Кіровоградської області відбувалися у напрямку протилежному сучасним вимогам. Так, найбільша кількість зайнятих у 2010 р. зосереджена у сільському господарстві – 27,9%. Другою за обсягами зайнятості є сфера торгівлі, готельний та ресторанний бізнес – 18,4% усіх зайнятих. Привертає увагу той факт, що з 2006 року питома вага зайнятих у даному секторі зросла на 2,3%. Така тенденція пояснюється тим, що в регіоні останнім часом йде відтік робочих місць із промисловості у сферу обслуговування. В результаті таких структурних зрушень чисельність зайнятих у сфері торгівлі за досліджуваний період збільшилась на 5,6 тис. осіб, у будівництві – на 1,2 тис. осіб.

На превеликий жаль, для промисловості Кіровоградської області характерною є прямо протилежна динаміка. Чисельність зайнятих в промисловості регіону зменшилась на 12,1 тис. осіб, тому сьогодні ця галузь за рівнем зайнятості посідає лише третє місце – 12,6%. Такі галузеві пропорції свідчать про те, що розвиток області здійснюється в напрямку падіння освітньо-кваліфікаційного та інноваційного рівня трудового потенціалу, замість зростання обсягів виробництва високотехнологічної та наукомісткої продукції.

Тенденції, що склалися в економіці регіону викликають занепокоєння оскільки, за темпами скорочення зайнятих у виробництві матеріальних благ Кіровоградська область випереджає інші регіони. Нагальна необхідність вирішення даної проблеми особливо

проявляється, якщо прийняти до уваги той факт, що внесок працівників промисловості Кіровоградської області у розвиток економіки країни більше, ніж відчутний. Такий внесок за 2010р. характеризується наступними даними: у виробництві тракторних сівалок питома вага області становила 71,1%, насосів об'ємних поршневих для перекачки рідин – 84,4%, насосів об'ємних ротаційних - 66,2%, розпушувачів та культиваторів - 28,2%, залізобетонних конструкцій та виробів для житлового і цивільного будівництва - 2,3%, олії соняшникової нерафінованої - 11,5%, сирів жирних - 1,3%, яловичини і телятини - 6,0%, круп - 4,8%, цукру-піску - 1,9%, ковбасних виробів - 6,0 %.

Таблиця 2

Зайнятість населення Кіровоградської області за окремими видами економічної діяльності (тис. осіб)

	Зайнято в економіці області					
	2006	2007	2008	2009	2010	Динаміка 2010/2006 %
Зайнято в усіх сферах економічної діяльності	458,9	462,4	459,1	432,7	431,2	93,9
	100	100	100	100	100	
Із них зайнято в галузях економіки:						
Промисловість	66,4	64,9	63,0	58,2	54,3	81,8
у % до усіх зайнятих	14,5	14,0	13,7	13,5	12,6	
Сільське господарство	145,6	145,8	141,4	119,2	120,3	82,6
у % до усіх зайнятих	31,7	31,5	30,8	27,6	27,9	
Будівництво	14,5	16,2	16,6	16,0	15,7	108,2
у % до усіх зайнятих	3,2	3,5	3,6	3,7	3,6	
Транспорт і зв'язок	33,6	32,4	31,5	33,2	32,1	95,5
у % до усіх зайнятих	7,3	7,0	6,9	7,7	7,4	
Торгівля, готелі, ресторани	73,8	77,5	78,1	80,2	79,4	107,6
у % до усіх зайнятих	16,1	16,8	17,0	18,5	18,4	
Охорона здоров'я, фізична культура, соціальне забезпечення	30,9	31,2	31,0	30,4	30,7	99,3
у % до усіх зайнятих	6,7	6,7	6,8	7,0	7,1	
Освіта, культура, наука, мистецтво	36,8	37,0	36,9	36,6	37,1	100,8
у % до усіх зайнятих	8,0	8,0	8,0	8,5	8,6	

Отже, згортання промислового виробництва в області негативно впливає на розвиток національної економіки. Кардинально змінити ситуацію, що склалася покликані активні заходи формування багатосекторної структури регіональної економіки.

Однією із стратегічних макроекономічних цілей соціальної політики є повна

продуктивна зайнятість населення, досягнення якої пов'язане як з поліпшенням економічної ситуації в країні, так і з посиленням регулюючої ролі держави у формуванні і реалізації політики зайнятості в регіонах. Комплексний підхід до вирішення цієї проблеми передбачає збалансоване регулювання всіх елементів ринку праці – не тільки стимулювання попиту на робочу силу (створення робочих місць), трудову мотивацію тощо.

Ситуація у сфері зайнятості цілком залежатиме від призупинення падіння виробництва, створення нових та ефективного використання функціонуючих робочих місць шляхом активізації інвестиційних процесів в економіці країни, сприяння розвитку малого і середнього підприємництва та самозайнятості населення, економічного стимулювання роботодавців на створення робочих місць через переорієнтацію податкової, інвестиційної та кредитної політики держави.

Одним з першочергових завдань, на нашу думку, є зменшення загального податкового навантаження за рахунок зниження ставки податку на додану вартість та нарахувань на фонд оплати праці.

Особливу увагу слід звернути на розробку програм стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. Оцінка впливу малого підприємництва на розвиток вітчизняної економіки дозволяє зробити висновки про об'єктивно високу соціально-економічну значимість його ролі та місця в програмі антикризових заходів. Малий і середній бізнес, як органічний структурний елемент ринкової економіки, формується на засадах дрібнотоварного виробництва, впливає на темпи економічного розвитку та якісну характеристику валового внутрішнього продукту, здійснює свободу ринкового вибору та швидко окупність витрат, формує конкурентне середовище, забезпечує реалізацію інновацій.

Ми вважаємо, що саме з цих позицій і варто оцінювати соціально-економічну роль малого підприємництва в розвитку регіональної економіки.

Оцінка показників зайнятості у сфері малого бізнесу в Кіровоградській області свідчить про складний стан малих підприємств і негативні зміни в цьому секторі економіки.

За останні п'ять років спостерігається постійне скорочення кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення області. У 2006 р. їх кількість становила 56 одиниць, а у 2010 – лише 38. Чисельність зайнятих на малих підприємствах в області не перевищує 30% від загальної кількості найманих працівників, тоді як в економічно розвинених країнах цей показник сягає 50-70%. За даними соціологічних опитувань, кожен третій працює в малому бізнесі за сумісництвом.

Оцінка якісних показників діяльності малих підприємств свідчить про те, що вони працюють ефективніше ніж великі та середні підприємства. Так, продуктивність праці на малих підприємствах на 24,5% вища, ніж на статистично великих та середніх підприємствах,

і на 22% - ніж у середньому по області [2].

Однак малі підприємства натикаються на проблеми й труднощі, які заважають їх подальшому розвитку. Це - несприятливий правовий клімат, зокрема нестійкість, незавершеність та суперечність законодавства і нормативних актів. Дуже високий ризик вкладення капіталу, низькі обсяги інвестицій, жорсткий податковий пресинг, ускладненість системи оподаткування, системи ліквідації підприємств, високі відсоткові банківські ставки, кризи платежів тощо. Звідси і невисокі темпи щодо створення робочих місць, насичення ринку вітчизняними товарами, додаткових надходжень у бюджет.

Таким чином, динамічність малого бізнесу сполучається з відтворенням високих соціальних ризиків для зайнятих у ньому працівників. Їх слабка соціальна захищеність - важливий момент для тверезої оцінки потенціалу малого підприємництва в створенні додаткових робочих місць. Це є одним з доводів на користь стратегії, при якій стимулювання розвитку і підтримки малого підприємництва ні в якому разі не повинне стримувати розвиток великої індустрії. Інтеграція малого, середнього та великого бізнесу, що відбувається у економічно розвинутих країнах, створює нові господарські системи – фінансово-промислові групи: їх стрижнем являються великі фірми, навколо яких групуються малі та середні через систему майнових та контрактних відносин. Малі та середні підприємства, зберігаючи свою економічну та юридичну самостійність, органічно входять до складу великих корпорацій, причому останні часто самі ініціюють створення малих структур, надаючи їм всебічної підтримки і взаємодіючи з ними як стратегічні партнери.

З метою посилення державної підтримки малого та середнього підприємництва, на наш погляд необхідним є здійснення заходів, спрямованих на:

- звільнення від оподаткування частини прибутку (доходу), що спрямовується на модернізацію виробництва;
- створення спеціальної банківської установи для кредитування малих підприємств, надання суб'єктам господарської діяльності пільгових кредитів для закупівлі устаткування та оренди виробничих приміщень;
- визначення порядку передачі в оренду на пільгових умовах непрацюючих виробничих об'єктів для організації індивідуальних і сімейних підприємств.

Ми вважаємо, що шлях до розв'язання цієї проблеми лежить, насамперед, через удосконалення правових засад розвитку системи самозайнятості населення та створення економічних важелів підтримки підприємницької ініціативи безробітних громадян.

Важливим кроком у реалізації державної політики зайнятості є вжиття заходів щодо посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за розгортання активних програм зайнятості населення, спрямованих на

підвищення професійної мобільності робочої сили, організацію громадських робіт, розвиток підприємництва та самозайнятості і, в кінцевому підсумку, забезпечення збалансованості пропозиції робочої сили та попиту на неї на ринку праці.

Актуальним, на нашу думку, є питання впровадження механізму економічного заохочення роботодавців з метою створення ними додаткових робочих місць для найменш соціально захищених верств населення – молоді, жінок, інвалідів, військовослужбовців, звільнених з військової служби.

Забезпечення зайнятості населення в значній мірі залежить від вирішення питань посилення мотивації до праці та відтворення робочої сили.

Нині в переважній частині працівників рівень трудових доходів такий, що не тільки не стимулює їх до високопродуктивної праці, але й не забезпечує відтворення робочої сили. Тому першочерговим завданням соціальної політики (а отже, й політики зайнятості) є забезпечення випереджаючого зростання вартості робочої сили.

Важливим інструментом реалізації цього завдання має стати введення нового соціального стандарту – регульованої державою мінімальної погодинної оплати праці.

Накопичення проблем у сфері зайнятості населення призводить до загострення питання соціального захисту безробітних, що, в свою чергу, потребує більш надійного механізму її підтримки. Тому негайного завершення потребує робота з перетворення діючої системи соціального захисту від безробіття в систему обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття шляхом прийняття Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» не лише на папері, але й на практиці.

Особливої уваги потребує поліпшення стану трудового потенціалу. Кризові явища, що відбуваються в економіці країни, негативно позначились на всіх складових трудового потенціалу, значно погіршивши його кількісні та якісні характеристики.

Надмірне резервування робочої сили на непрацюючих підприємствах призвело до втрат раніше створеного професійно-кваліфікаційного потенціалу. Це обумовлює необхідність посилити державне регулювання процесів формування професійно-кваліфікаційної структури робочої сили і на цій основі підвищення її конкурентоспроможності на ринку праці. Одним з першочергових кроків у цьому напрямі мають бути прийняття урядового рішення щодо підвищення ролі професійного навчання кадрів безпосередньо на підприємствах та забезпечення державною службою зайнятості перепідготовки безробітних громадян відповідно до реальних потреб ринку праці.

Подолання негативної тенденції щодо погіршення природної бази формування трудового потенціалу вимагає реалізації комплексу заходів як оперативного, так і стратегічного характеру, спрямованих на збільшення народжуваності, підтримку сімей з

дітьми, поліпшення здоров'я населення, зменшення його смертності, збільшення тривалості життя. Тому головне завдання обласної програми «Центральний регіон-2015» полягає у створенні економічно сприятливого середовища для залучення інвестицій та реалізації інноваційно-інвестиційних проектів [3].

З цих позицій необхідно визначати перспективи економічного зростання, покращення стану трудового потенціалу, підвищення рівня життя населення Кіровоградської області. Ми переконані, що забезпечення достатньо високих темпів зростання валового внутрішнього продукту, формування сприятливого інвестиційного клімату та економічної кон'юнктури, розширення сфери продуктивної зайнятості населення, поліпшення його культурно-побутового обслуговування стане можливим завдяки ринковим трансформаційним процесам у напрямку формування багатосекторної структури економіки регіону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний щорічник „Кіровоградщина у цифрах”. – Кіровоград: КП „Центрально-Українське видавництво”, 2011. – 521 с.
2. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Кіровоградської області на період до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 203 с.
3. Центральний регіон [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.library.kr.ua/region.pdf>